

TÜRK SOSYOLOJİSİNDE GARBİYATÇILIKLA BAZI TEMASLARA KISA BİR BAKIŞ

Berkay Çetin

Giriş

Sosyolojinin diğer disiplin ve alanlarla ilişkisi üzerine son yıllarda gittikçe artan bir literatür mevcut görünümündedir. Söz konusu disiplin ve alanlar, genel mahiyette sosyologların kendi görüşlerinin ve sosyoloji anlayışlarının anlaşılması ve belirlenmesinde de önemli bir rol oynayabilmektedir. Bu sebepten ötürü bir sosyoloğun sosyolojiyi hangi disiplin ve alanlarla bağlantılı olarak gördüğü, hangi disiplin ve alanlarlaysa ilişkisiz gördüğü konuları üzerinden, o sosyoloğun sosyolojik yaklaşımı hakkında fikir sahibi olunabilir. Örneğin sosyolojiyi tarihle sürekli olarak dirsek teması içerisinde bir disiplin olarak tahayyül eden bir sosyologla fizikle ilişkili gören bir sosyoloğun, sosyolojiye bakışlarının, sosyolojiyi bilimsel bir disiplin olarak tanımlanmalarının, bilimsel alan içerisinde ontolojik, epistemolojik ve metodolojik konum alışlarının, ezcümle bütün bir sosyolojik yaklaşımlarının farklı olacağı tahmin edilebilir.

Alanlar, birbirlerinden hangi sınır çizgileriyle ayrılmaktadır? Sosyolojiyi diğer alanlarla ilişkili yahut ilişkisiz kılan unsurlar nelerdir? Sosyolog, araştırma nesnesini ele alırken hangi disiplin ve alanlardan ne ölçüde yararlanabilir yahut hangi disiplin ve alanlarla araya ne türden bir mesafe koyma ihtiyacı hisseder? Bu sorular minvalinde yürütülen tartışmaların -bir diğer ifadeyle bu mesafe, ilişki yahut ilişkisizlik durumunun- bizatihi sosyoloğun sosyolojiye bakış açısı hakkında fikir verebileceği ifade edilebilir.

Sosyolojinin ilişkili yahut mesafeli görüldüğü alanlar içerisinde en az dikkat çekenlerden birinin Garbiyatçılık olduğu da bu minvalde dile getirilebilir. Hemen burada, Garbiyatçılığın hâlihazırda özerk bir disiplin hüviyetine sa-

hip olmadığına yönelik bir eleştiri gelebilir. Bu sebepten ötürü, sadece sosyolojinin diğer disiplinlerle değil, aynı zamanda diğer alanlarla da ilişkisi-ilişkisizliği, benzerliği-ayrımı üzerine tartışma yürütmenin gerekliliği kendini gösterebilir. Zira Garbiyatçılığın -ister bir alan, isterse de bir disiplin olarak adlandırılınsın- Türk sosyolojisinde belirli bir tartışma zeminini oluşturduğu (ve daha da oluşturabileceği) söylenebilir.

Garbiyatçılığın esasen özerk bir disiplin-alan olup olmadığı, Türkiye’de ne denli inşa edilip edilmediği tartışmalı olsa da Türk sosyolojisinde Garbiyatçılıkla temasta bulunan sosyologlar olmuştur. Bu sosyologların kimileri, yaşadıkları dönem itibarıyla değil, daha ziyade bugünkü literatür içerisinde sosyolog olarak anılmaktadır. Nitekim yaşadıkları dönemler (Ahmed Rıza Bey örneğinden de görüleceği üzere) sosyolojinin henüz özerk bir bilim dalı olarak kurumsallaşmasının gerçekleşmediği dönemlerdir. Diğerleri ise formasyonel bağlamda da sosyolog olan, bugün çeşitli üniversitelerde görevlerine aktif olarak devam eden sosyologlardır. Bu çalışmada da ana hatlarıyla birlikte iki gruptan sosyologların Garbiyatçılıkla temaslarına, Garbiyatçılığa nasıl bir anlam atfettiklerine (bir söylem, bir disiplin, bir düşünce tarzı yahut bir tür kavramsal teçhizat olarak) ilişkin bir tartışma gerçekleştirilmiştir.

Türk sosyolojisinde Garbiyatçılıkla temaslara değinilirken bu çalışmada tartışılan sosyologlara ilişkin ilk çıkış noktasını, daha önce Ufuk Özcan ve Birgül Koçak Oksev’in hazırladıkları “Seçilmiş Garbiyat Literatürü” adlı çalışma oluşturmaktadır.¹ Bir başka ifadeyle Özcan ve Koçak Oksev’in bibliyografya kapsamında derledikleri çalışmalar, bu çalışmada tartışılan isimlerin belirlenmesi için yol gösterici olmuştur.

Sosyoloji ve Garbiyatçılığın birbirleri ile temaslarına ilişkin nispeten az bir literatür olsa da aynı durum Garbiyatçılık için söylenemeyebilir. Nitekim Ertan Eğribel’in de vurguladığı üzere “Batılı olmayanların Batı uygarlığına dair tanıma/anlama, dışlaştırma veya kısmen de olumlama stratejilerine dayalı, tanıklık, gözlem veya önkabuller üzerinden makro, mezzo veya mikro çapta bir anlatı oluşturmaları anlamında garbiyat, yaklaşık olarak 2500 yıllık bir döneme yayılan, oldukça geniş ve içinde birbirinden farklı eğilimleri barındıran zengin bir literatür oluşturmaktadır.”² Yine benzer bir biçimde Alkım Saygın da Türk düşünüyü özelinde Garbiyatçı söylemlerin Kâtip Çelebi’den itibaren mevcut olduğuna dikkat çekmektedir.³ Garbiyatçılığın bu türden bir anlamlandırma ve tanımlanmasının, oldukça gelişkin bir literatürü berabe-

¹ Ufuk Özcan ve Birgül Koçak Oksev, “Seçilmiş Garbiyat Literatürü”, *Garbiyat*, sy 1 (2015): 75-104.

² Ertan Eğribel, “Bilim ve Toplum Örgütlenmesinin Bütünlüğü İlkesi Temelinde Garbiyat ve Bilim Ahlakı Üzerine Kılavuz”, *Garbiyat*, sy 1 (2015): 75.

³ Alkım Saygın, 20. Yüzyıl Türk Düşüncesinde Garbiyatçılık, 1. bs (İstanbul: Açılımkitap, 2017), 17.

rinde getirebileceği görülmektedir. Ancak bu çalışmanın sınırları bağlamında, yalnızca sosyoloji ve Garbiyatçılık ilişkisi çerçevesince, Türk sosyologlarının literatür kapsamında ürettiği bazı eserlere kısaca odaklanılması uygun görülmüştür. Aksi hâlde, uzun bir döneme yayılan söz konusu literatür farklı coğrafyalar yahut farklı isimler üzerinden de incelenebilir.

Garbiyatçılık hakkındaki literatürün ne yoğunlukla Türkiye merkezli olup olmadığı yahut Türkçe çalışmalarda bu tür bir yoğunluğun olup olmadığı da bu noktada bir diğer tartışma konusu olarak gündeme gelebilir. Nitekim YÖK Ulusal Tez Merkezinde “Garbiyat” araması ile 5 yüksek lisans, 2 doktora tezine ulaşılmaktadır. “Oksidentalizm” araması sonucunda ise 8 yüksek lisans, 3 doktora tezine erişilmektedir. 1 doktora tezi ise başlığında “garbiyatçılık (oksidantalizm)” ifadesi geçtiğinden, iki aramada da görülmektedir. Öte yandan “Şarkiyat” ve “oryantalizm” kavramları etrafında basit bir arama yapıldığında ise çok daha fazla sayıya ulaşılmaktadır. “Şarkiyat” araması ile 20 yüksek lisans, 1 doktora tezi, 1 de sanatta yeterlilik tezine ulaşılmaktadır. “Oryantalizm” aramasıyla ise 99 yüksek lisans, 18 doktora tezi, 3 sanatta yeterlilik tezi olmak üzere toplam 120 çalışmaya ulaşılmaktadır. Böylece, son derece sathi bir sorgulama dahi, Türkiye’de oryantalizm hakkındaki literatürün, oksidentalizm hakkındaki literatürden akademi düzeyinde ne denli fazla olduğunu gösterebilir. Ek olarak Birgül Koçak Oksev’in şu satırları, bu durumun yalnızca Türkiye’ye özgü olmadığı hakkında da fikir verebilecek mahiyettedir: “Batılıların Doğu’ya ilişkin geliştirdikleri görüşleri üzerine bugüne kadar ana çatısını şarkiyatçılık eleştirisinin oluşturduğu sayısız eser kaleme alınmış olmasına rağmen, Doğuluların Batı kavrayışına dair eserlerin sayısı ilkinde nispetle oldukça sınırlıdır.”⁴

Türkiye’de Garbiyatçılık literatürünün sosyoloji kadar gelişkin olmamasının ötesinde, Garbiyatçılığın sosyolojiden daha eski tarihlere kadar uzanan, hatta kurumsallaşan bir yönü olduğu da belirtilmektedir; nitekim Ertan Eğribel bu durumu şu şekilde özetlemektedir: “Sosyolojinin henüz bilim olarak kurumsallaşmasının söz konusu olmadığı bir dönemde garbiyatçılık Tercüme Odası ile kurumsallaştırılırken kendisini bir dünya görüşüyle temellendirememenin sıkıntısı içindedir. Sosyolojiye ilgi ve sosyolojinin kurumsallaşmasıyla garbiyatçılık kenarda kalmıştır.”⁵ Görüldüğü üzere Ertan Eğribel, iki disiplin-alan arasındaki ilişkinin bir bakıma birinin önemli olmasından

⁴ Birgül Koçak Oksev, “Garbiyatçılığın Kaynakları Üzerine Bir Değerlendirme -I”, *Garbiyat*, sy 1 (2015): 56.

⁵ Ertan Eğribel, “Türk Sosyolojisinin Birden Fazla Başlangıcı ve Kurumsallaşması Olarak Yeni Bir Öneri: Encümen-i Daniş-Tercüme Odası, Cevdet Paşa ve A. Comte’un Mektubu”, içinde *Türkiye’de Sosyoloji: Üniversitede 101. Yıl (Sosyoloji Yıllığı Kitap 24)*, ed. Ertan Eğribel vd. (İstanbul: Doğu Kitabevi, 2016), 40.

sonra diğerinin rafa kaldırılması şeklinde olduğunu tespit etmektedir. Söz konusu kurumsallaşmaya değilse bile kurumsallaşma biçimine karşı çıkan isimlerden biri olarak bu noktada akla Cemil Meriç gelmektedir. Zira Meriç, Türk düşün dünyasına nasıl girdiğini, ilk yazılarını yayımladığı dönemi şu sözlerle özetlemektedir: “İstanbul’da çıkan ilk yazılarım (40-41-42) tercüme bürosunun kepezeliklerini teşhir eder.”⁶

Bu çalışmada ilk olarak Garbiyatçılığın anlamı üzerine tartışılmış, sonrasında Türk sosyologlarının Garbiyatçılık literatürü içerisinde de değerlendirilebilecek çalışmalarının kısa bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Neticede Garbiyatçılığın sosyolojiye ne gibi katkıları yahut zararları olabileceği hususları üzerine bir tartışma gerçekleştirilmiştir. Konu hakkında birkaç zorluk bulunmaktadır. Karşılaşılan ilk zorluk Garbiyatçılık hakkındaki literatürün, örnek olarak Türk sosyolojisinde tarih gibi disiplinlerle yahut edebiyat gibi alanlarda görülebileceği tarzda yoğun bir biçimde ele alınmamasıdır. Ufuk Özcan’ın da vurguladığı üzere“(...) Garbiyat araştırmaları Türkiye’de pek az sosyal bilimcinin ilgisini çeken bir alan.”dır.⁷ İkinci zorluk ise aşağıda da görüleceği üzere Garbiyatçılığın Türk sosyolojisinde üzerinde uzlaşmış bir anlamlandırmasının olmamasıdır.

Bir Kavram Olarak Garbiyatçılık

Garbiyatçılık, genel olarak oksidentalizm kavramı ile karşılanmakta ve literatürde de yoğunlukla bu şekilde yer almaktadır. İngilizce “occident” Batı ve Batı ile ilgili bölgeler anlamlarına gelmektedir. Walter William Skeat’ın *An Etymological Dictionary of the English Language* adlı eserine göre kavram, 1880’lerde yaygın olarak kullanılmamaktadır ve Latince “occidentem” ifadesinden, yani güneşin battığı yer anlamına gelen Batı ifadesinden türemiştir.⁸ “Oksidental kavramı ‘Batıya özgü’ anlamında kullanıldığında, oksidentalizm kavramının da Batıcılık/Batı bilim anlamına geleceği aşikârdır. Ancak burada sözü edilen Batı bir coğrafya olmaktan çok, köklerini Helenistik kültürden alan Batı düşüncesini ifade etmektedir.”⁹

Abdullah Metin, sonrasında *Oksidentalizm: İki Doğu İki Batı* adıyla kitaplaşacak olan tez çalışmasında oksidentalizm hakkında yapılan tanımlamaları

⁶ Cemil Meriç, *Jurnal*, 22. bs, c. 2 (İstanbul: İletişim Yayınları, 2016), 129.

⁷ Ufuk Özcan, içinde *Türkiye’de Sosyolojinin Yüz Yıllık Birikimi*, ed. Erkan Çav ve Elif S. Genç, 1. bs (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2020), 418-47.

⁸ Walter William Skeat, *An Etymological Dictionary of the English Language*, 1. bs (London: Oxford University Press, 1888), 400.

⁹ T. Gökhan Özçelik, *Oksidentalizm: Doğu Toplumlarında Modernizme Ulaşan Mecburi İstikamet*, 1. bs (Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2017), 117.

üç grupta toplamış; bu görüşlerden ilkinin Doğu'nun çıkarları göz önünde bulundurularak Batı'nın incelenmesi ve savunusu; ikincisinin Batı düşmanlığı olarak ele alınması; üçüncüsünün ise nasıl Batılı olunacağına ilişkin yanıt bulunabilececek bir bilim yahut söylem olarak ele alan görüşler olduğunu ifade etmiştir.¹⁰ Meltem Ahıska'ya göre "Garbiyatçılık belirli bir ideoloji, dünya görüşü ya da söylem değildir."¹¹ Alkım Saygın ise Garbiyatçılığı "Batı medeniyetine yönelik eleştirel bir anlama çabası" olarak tanımladığı *20. Yüzyıl Türk Düşüncesinde Garbiyatçılık* adlı eserinde, söz konusu çabanın üç veçhesini, bilim, ideoloji ve söylem olarak adlandırmaktadır.¹² Saygın; Said Halim Paşa, Mehmet Âkif Ersoy, Ziya Gökalp, Halide Edip Adıvar, Nurettin Topçu ve Cemil Meriç'in eserlerine ekonomik, siyasi ve kültürel Garbiyatçılık üzerinden odaklanmış, 20. yüzyılda Garbiyatçılığın, bir bilim yahut ideolojiden ziyade söylem olarak ortaya çıktığı tespitine ulaşmıştır.¹³

Literatür içerisinde zaman zaman oksidentalizmin yani Garbiyatçılığın karşı kutbunda ise Şarkiyatçılığın yani oryantalizmin yer aldığı ifade edilmektedir. Cemil Meriç, oryantalizmin *Fransız Akademi Sözlüğüne* 1838 yılında kabul edildiğini belirtmektedir.¹⁴ Öte yandan Meriç'in atıf yaptığı sözlük, günümüzde internette güncel olarak erişilen sözlükse ve eğer internetteki veri matbu veriden sağlıklı bir biçimde çekildiyse, sözlüğün internet sitesinde, ancak 1935 yılında yayımlanan 8. edisyonunda söz konusu kavrama "Doğu ile ilgili yapılmış tüm çalışmalar"¹⁵ adı ile atıf yapıldığı tespit edilmekte, daha önceki edisyonlarda ise (Meriç'in 1838 olarak verdiği tarihin öncesi ve 1935'e kadarki edisyonlarda da) kavrama ulaşamamaktadır. Söz konusu edisyonlarda oksidentalizm kavramının ise hiç geçmediği de bu noktada eklenebilir. "Occidental" ifadesi 1694 yılında yayımlanan 1. edisyonda geçse de¹⁶ "occidentalisme" kavramı ancak ve ancak mezkûr sözlüğün güncel olan 9. edisyo-

¹⁰ Abdullah Metin, "Bilimsellik, Karşı Söylem ve Düşünce Tarzı Bağlamında Oksidentalizm" (Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, 2011), 50, <https://avesis.gazi.edu.tr/yonetilen-tez/7956086f-d201-47fb-9c31-b0d85852f3ab/bilimsellik-karsi-soylem-ve-dusunce-tarzi-baglaminda-oksidentalizm>.

¹¹ Meltem Ahıska, "Garbiyatçılık: Türkiye'de Modernliğin Grameri", içinde *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce: Dönemler ve Zihniyetler*, ed. Ömer Laçiner, 1. bs, c. 9 (İstanbul: İletişim Yayınları, 2009), 1050-51.

¹² Saygın, *20. Yüzyıl Türk Düşüncesinde Garbiyatçılık*, 33.

¹³ Saygın, 475.

¹⁴ Cemil Meriç, *Kültürden İrfana*, 4. bs (İstanbul: İletişim Yayınları, 2016), 86.

¹⁵ "Orientalisme", içinde *Dictionnaire de l'Académie Française*, 1935, <https://www.dictionnaire-academie.fr/article/A8O0497>.

¹⁶ "Occidental", içinde *Dictionnaire de l'Académie Française*, 1694, <https://www.dictionnaire-academie.fr/article/A1O0020-01>.

nunda yer almaktadır.¹⁷ Bir başka ifadeyle, oryantalizme yer verilen 1935 yılındaki baskıda (daha önceki baskılar da dâhil olmak üzere) oksidentalizmin yer almadığı da görülmektedir.

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan ise Garbiyatçılığın genel mahiyetiyle iki şekilde tanımlanabileceğini ifade etmektedirler: “İlkin, yaygın olarak rastlanan anlamıyla, Batı dışı toplumlara mensup kişilerin yazılı ve sözlü metinlerinde, söylem ve pratiklerinde açığa çıkan, Batı uygarlığının olumsuz özelliklerine ilişkin önkabullere, klişelere/stereotiplere, öznel algı, imaj ve yargılara dayalı, sistemli/bilimsel olmayan algılar, bilgiler ve tasvirler toplamıdır. İkinci olarak ise, Batılı toplumlara, kültürlerine, dillere ve edebiyatlara dair görgül, araştırmaya dayalı, sistemli bilgidir.”¹⁸

T. Gökhan Özçelik, aynı şekilde ontolojik ve epistemolojik temelde değerlendirilebileceğini ifade ettiği oryantalizm ve oksidentalizmin söylem tarzlarının her birinin ötekini ürettiğini, bu minvalde oryantalist söylemin, oksidentalist söylemin var olma nedeni olduğunu belirtmektedir.¹⁹ Bu anlamda Özçelik’e göre “Oksidentalizm, Batı’yı ben, Doğu’yu öteki olarak konumlandıran ilişkiyi ters yüz ederek veya oryantalizmin var oluşunu ortaya koyarken izlediği yol haritasını uygulayarak, Doğu’yu ben, Batı’yı da öteki olarak inşa eder.”²⁰ Alim Arlı’ya göre ise (birebir karşıtlık söz konusu olmamakla birlikte -zira Arlı, aşağıda da görüleceği üzere oryantalizmin akademik bir disiplin olmasına rağmen oksidentalizmin daha ziyade bir düşünce üslubu olarak varlık gösterdiğine, bu anlamda aralarında simetrik bir ilişki kurmanın mümkün olmadığına değinmektedir-) oksidentalizm, oryantalizmin “asimetriği” ve “karşıt söylemi” dir.²¹

Öte yandan oksidentalizmin oryantalizme hangi oranda “karşıt” olduğu hususu da tartışmalıdır. Konuya ilişkin Ertan Eğribel’in müdahalesi bu noktada akla gelebilir. Eğribel’e göre “(...) garbiyat şarkiyatın tersi değildir. Şarkiyat alanında Batı’nın Doğu karşısında olumsuz yargı ve deneyimleri ve bunun eleştirisi bir yerde garbiyatçılığın da yasaklanmasına dönüşmektedir. Garbiyat konusunu mahkum etmek, bu konulara olan ilgiyi yasaklamak ve bunun yerine günümüzde sosyal bilimlerin geçerli ve yaygın Batı açıklamalarını, kuramlarını koymak ne kadar doğrudur?”²² Bu çalışmada da Eğribel’in

¹⁷ “Occidentalisme”, içinde *Dictionnaire de l’Académie Française*, t.y., <https://www.dictionnaire-academie.fr/article/A9O0122>.

¹⁸ Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, “Garbiyat Dergisi ve Disiplini İçin Giriş: Niçin ve Nasıl Bir Garbiyat?”, *Garbiyat*, sy 1 (2015): 9.

¹⁹ Özçelik, *Oksidentalizm: Doğu Topluluklarında Modernizme Ulaşan Mecburi İstikamet*, 121.

²⁰ Özçelik, 122.

²¹ Alim Arlı, *Oryantalizm-Oksidentalizm ve Şerif Mardin*, 2. bs (İstanbul: Küre Yayınları, 2009), 10.

²² Koçak Oksev, “Garbiyatçılığın Kaynakları Üzerine Bir Değerlendirme -I”, 34.

bu fikrinden hareketle, oryantalizm ve oksidentalizm arasında, bir diğer deyişle Şarkiyatçılık ve Garbiyatçılık arasında birebir zıtlık kurulmamıştır. Gelgelelim literatür içerisinde söz konusu kavramlar kimi zaman dikotomik bir şekilde algılanmaktadır.

Oryantalizm, bir bakıma zorunlu olarak Batıcılık söylemini bünyesinde barındırırken²³ Garbiyatçılık ise Doğu'nun Batı hakkındaki bilgisini kapsamaktadır. Kimi bilim insanlarına göre Garbiyatçılık, doğrudan doğruya "düşmanca" bir tutum takınmaktadır. Garbiyatçılığın bu tür bir kavram olduğu noktasında en çok atıf yapılan isimlerden olan Ian Buruma ve Avishai Margalit, bu noktada Garbiyatçılık ve Şarkiyatçılık arasında fark görmemekte ve her ikisini de eleştirmektedirler: "Garbiyatçılık'ın içindeki Batı görüşü, karşıtı olan Şarkiyatçılık'taki en kötücül özelliklere benzer şekilde, insancılığın içinden insanı hedeflemeyi silmiştir. Şarkiyatçılık'taki bazı önyargılar Batılı olmayan insanları olgun birer insan olarak görmekten uzaktır ve onları çocuk zekâlı varlıklar olarak görür ve daha önemsiz bir topluluk muamelesi yapar onlara. Garbiyatçılık da en az bu kadar indirgemecidir bağnazlığıyla; Şarkiyatçılık görüşünü sadece tersyüz eder. Bütün bir toplumu ya da uygarlığı ruhsuz, sapkın, paragöz, köksüz, inançsız, duygusuz parazitler topluluğuna indirgemek entelektüel yıkıcılığın bir biçimidir."²⁴ Benzer bir vurguyu Özçelik'te de görebilmek mümkündür: "Arap seçkinlerinin Batı'ya onun diliyle seslenme manevrası bağlamında oluşan oksidentalizm, ötekisi olan Batı toplumunu ve medeniyetini ruhsuz, sapkın, paragöz, köksüz, inançsız, duygusuz, parazitler topluluğuna indirgeyerek onları insan olarak görmekten uzak dikotomik bir yapı içinde şekillendirmektedir. Ötekinin Doğu toplumları üzerinde kurduğu hegemonya ve iktidar neticesinde Doğu'nun uğradığı kayıpları dikkate aldığımızda, Batı şeklinde somutlaşan ötekini reddetmek son derece doğal ve anlaşılırdır."²⁵ Son cümleden de görüldüğü üzere Özçelik, bu noktada Doğu'ya hakkını teslim eder bir tutum da takınmaktadır.

Bütün bu tartışmalar ışığında, sıklıkla oksidentalizm²⁶ kavramıyla adlandırılan Garbiyatçılığın Batı'ya dair bilgi, Batı bilimi gibi kavramlarla anlamlandırılabilmesi, bu kapsamda kimi zaman bir tür kavramsal teçhizat, kimi zaman söylem, kimi zaman ideolojik bir tutum, kimi zamansa bilimsel bir

²³ Lamont Lindstrom, "Cargoism and Occidentalism", içinde *Occidentalism: Images of the West*, ed. James G. Carrier (Oxford : New York: Clarendon Press ; Oxford University Press, 2003), 33.

²⁴ Ian Buruma ve Avishai Margalit, *Garbiyatçılık: Düşmanlarının Gözünde Batı*, çev. Güven Turan, 2. bs (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2022), 16.

²⁵ Özçelik, *Oksidentalizm: Doğu Toplumlarında Modernizme Ulaşan Mecburi İstikamet*, 139.

²⁶ Söz konusu kavramın kimi zaman "oksidantalizm" olarak geçtiğini belirten Alkım Saygın, bu noktada *Marife* dergisinin özel sayısının kavramın bu şekilde yazılmasında etkili olduğunu ifade etmektedir (Saygın, 20. Yüzyıl Türk Düşüncesinde Garbiyatçılık, 25).

tavır olarak görünüm kazanan bir alan olduğu ifade edilebilir. Bu çalışmada da Garbiyatçılık doğrudan doğruya olumsuz mahiyette adlandırılmamış, yine kimi zaman yapılageldiği gibi Şarkiyatçılığın zıddı olarak değerlendirilmemiştir. Zaten çalışmanın amacı gereği, daha ziyade, Türk sosyolojisinin Garbiyatçılığa nasıl bir anlam atfedildiği üzerine ve Türk sosyologlarının Garbiyatçılıkla hangi bağlamlarda temas yahut mesafe içerisinde oldukları hususlarına odaklanılmıştır.

Türk Sosyolojisinde Garbiyatçılıkla Erken Temaslar: Ahmed Rıza Bey

Sosyoloji ve Garbiyatçılık arasındaki ilişki düşünüldüğünde akla ilk gelen isimlerden birinin Ahmed Rıza Bey olacağı tahmin edilebilir. Ahmed Rıza Bey, *Batının Politik Ahlaksızlığı: Batı'nın Doğu Politikasının Ahlâki İflası* adlı eserinde, başlığın ilk etapta çağrıştırdığı anlamın tersine antagonist bir tutum takınmaksızın, Garbiyatçılığın Türk düşününde ilk örneklerinden birini vermiş görünmektedir. Ahmed Rıza Bey'in antagonist bir tutum takınmamasına şu satırları örnek olarak gösterilebilir: "Ben de Batı Medeniyeti bilgilerimi ve felsefe formasyonumu orada elde ettim. Bir çok vatandaşım gibi, on sekizinci yüz yıl eserlerini büyük bir iştahla okudum (...). Bu kadar şaheserler ortaya koymuş milletlere ancak saygı duyabilirim. İçimde Avrupa'ya karşı bir isyan uyandığı zaman bile bu büyük âlimlerin izinde gitmek geleneği vicdanımın emridir."²⁷ Nitekim Ertan Eğribel de Ahmed Rıza Bey'in, "Batı saldırganlığına karşı koyarken bunun yerine Batı düşmanlığını koymamış"²⁸ olduğunu vurgulamaktadır. Ahmed Rıza Bey; Descartes, Bacon, Leibniz, Hume, Diderot, Kant, Montesquieu, Condorcet, Bichat, Newton, Auguste Comte vb.²⁹ isimlere saygı duyarken Batı'nın Doğu'ya karşı siyasi tutumunu yer yer oldukça sert bir üslupla eleştirmektedir.

Ahmed Rıza Bey'in aynı zamanda ilk Türk sosyologları arasında adının geçmesi, Türk sosyoloji tarihinde Garbiyatçılık ve sosyoloji arasındaki ilişkinin tarihinin pek de yeni olmadığını bir anlamda göstermektedir.³⁰ Ertan Eğribel, konunun önemini şu şekilde vurgulamaktadır: "Ahmet Rıza Bey'in sosyolog kimliği yanında garbiyatçı kimliği Türk toplum tarihinin yararlan-

²⁷ Ahmet Rızâ Bey, *Batının Politik Ahlâksızlığı: Batı'nın Doğu Politikasının Ahlâki İflası*, çev. Ergun Göze, 1. bs (İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2004), 21.

²⁸ Ertan Eğribel, "Sosyoloji ve Garbiyatçılık: Ahmet Rıza Bey ve Batı Medeniyeti", içinde *Türk Sosyologları ve Eserleri II: Genel Eğilimler ve Kurumsallaşma (Sosyoloji Yıllığı Kitap 20)*, ed. Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, 1. bs, c. 2, (İstanbul: Kitabevi, 2010), 37.

²⁹ Ahmet Rızâ Bey, *Batının Politik Ahlâksızlığı: Batı'nın Doğu Politikasının Ahlâki İflası*, 21.

³⁰ Elbette Ahmed Rıza Bey'in yaşadığı dönem çerçevesince formasyonel bağlamda sosyolog olmasının imkânı olmadığını hatırlanması kaydı şartıyla.

mamız gereken birikimini ve kaynaklarını göstermektedir.”³¹ Bu bağlamda ilk Türk sosyologları arasında sayılan bir düşün insanının aynı zamanda Garbiyatçılık literatüründeki ilk eserlerden birini meydana getirmesi önemli görülmektedir. Ahmed Rıza Bey’e göre temel problem, Batı’nın Doğu medeniyetini aşağı bir medeniyet olarak göstermesidir: “Yedi yüz yıl boyunca ve zekâsını serbestçe kullanabildiği sürece, beşeri bilginin her dalında Batılılara üstün olduğunu ispat etmiş bir millete, barbar demek aşağı ırk demek, gerçeği inkâr etmektir, liyakate saldırıdır, bir milletin en meşru fikri muhtevasını hiçe saymaktır. Böyle bir hareket, Doğu ile Batı arasındaki ilişkileri düzeltmeye faydalı olamaz. Birisini aşağılamak sadece aşağılayanın kibrini veya hut cehaletini ispat eder yoksa diğerinin barbarlığını değil.”³² Ahmed Rıza Bey’in, doğrudan doğruya adını vererek sosyolojinin Garbiyatçılıkla ilişkisine dair değinmesine rastlanmamakla birlikte, özellikle burada anılan eserinin iki disiplin-alanının Türk düşününde tartışılmasına kapı aralayan ilk eserlerden biri olması önemli görülmektedir.

Türk Sosyolojisinde Garbiyatçılıkla Dolaylı Temaslar:

Ziya Gökalp ve Niyazi Berkes

Türkiye’de sosyolojinin kurucusu Ziya Gökalp’in kimi eserlerine de Garbiyatçılık literatürü içerisinde yer verilebilmektedir. Böylelikle sosyolojinin diğer disiplin ve alanlarla bağlantısı noktalarında da Gökalp’in öncülüğünden söz edebilmek mümkün olabilmektedir. Gökalp’in bu bağlamda anılan çalışmalarından başlıcası *Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak*’tır. Burada Gökalp, özellikle fennî metotların bilinmesi ve alınması noktasında Batı medeniyetine ilişkin müspet bir yaklaşıma sahiptir. Ayrıca söz konusu metotlar, tek bir medeniyetin hükmü altında görünmemektedir. Zira ona göre “Bir medeniyetin ilmî mefhumları, fennî âliyatları, iktisadî mahsulleri taklit ve mübadele tarikiyle bir halktan diğer halka geçer ve bir medeniyet zümresi ibtidâ mahallî bir mahiyette tecelli ederek tedricen ülkeleri, kıtaları ve nihayet bütün insaniyeti avucuna alır.”³³ Ziya Gökalp, Batı’yı topyekûn hedef almamış, Batı emperyalizmi ve Batı medeniyeti arasında ayırım yapmış ve eleştirilerini daha ziyade söz konusu emperyalizm hususuna yönelik gerçekleştirmiştir.³⁴ Alkım Saygın’a göre Gökalp, Batı emperyalizmi karşısındaki Garbiyatçı tutumunu, Batı karşıtı bir zeminde temellendirmektedir.³⁵ Emperyalist Batı ve medeni

³¹ Eğribel, “Sosyoloji ve Garbiyatçılık: Ahmet Rıza Bey ve Batı Medeniyeti”, 38.

³² Ahmet Rızâ Bey, *Batının Politik Ahlâksızlığı: Batı’nın Doğu Politikasının Ahlâki İflası*, 151.

³³ Ziya Gökalp, *Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak*, 5. bs (Ötüken Neşriyat, 2018), 33.

³⁴ Saygın, 20. *Yüzyıl Türk Düşüncesinde Garbiyatçılık*, 237.

³⁵ Saygın, 249.

Batı arasındaki ayrıma dayalı olarak Gökalp, Türk milletinin, Batı'nın bu ilmî yönünden yararlanabileceğini (ve dahası yararlanması gerektiğini) mezkûr eserde şu şekilde vurgulamaktadır: “Biz Türkler, asrî medeniyetin akıl ve ilmiyle mücehhez olacağımız hâlde bir ‘Türk-İslâm’ harsı ibda etmeye çalışmalıyız.”³⁶ Kısacası Gökalp'te Garbiyatçılıkla doğrudan doğruya bir temastan bahsetmek mümkün olmasa da sonrasında meydana getirilen literatür içerisinde sosyoloğun Garbiyatçılık alanına da dâhil edildiği görülmektedir.

Niyazi Berkes'in kimi çalışmalarının da yine Garbiyatçılık literatürü içerisinde yer aldığı görülebilmektedir. Berkes doktorasını Amerika'da tamamlamış, uzun yıllar Kanada'da ders vermiş, İngiltere'de yaşamış, Hindistan, Pakistan, Japonya, Endonezya, Tayland, Suriye, Lübnan, Mısır, Tunus, Ceza-yir gibi ülkelerde bulunarak³⁷ hem Doğu'yu hem de Batı'yı doğrudan tanıma imkânı bulabilmiştir. Niyazi Berkes'e göre, 19. yy. itibarıyla “Avrupa artık, Osmanlı ya da İslâm uygarlığını yalnız Avrupa uygarlığının dışında görmekle kalmıyor, kendi uygarlığının yanında onun varlığını bile yersiz buluyordu. Bu anlayışta ‘uygarlık dışı’ diğer toplumlar gibi müzelik bir şeye bakış gibi bir bakış var”dır.³⁸ Ancak Berkes'e göre tek Batı bu ötekileştirici Batı değildir. Tıpkı sonrasında Attilâ İlhan'da da görülebileceği üzere, Berkes'e göre de iki Batı mevzubahistir ve Berkes, iki tür Batı'nın birbirinden ayrılması gerektiği kanaatindedir: “uygarlık olarak Batı” ve “emperyalist Batı.”³⁹

Berkes'in Garbiyatçılık literatürü içerisinde daha ziyade değinilen eseri, *Türk Düşününde Batı Sorunu*'dur. Nitekim Kurtuluş Kayalı'nın da tespit ettiği üzere, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*'dan ziyade *Türk Düşününde Batı Sorunu*, Türkiye'deki tartışmalarda daha etkin olmuş gibidir; burada bir parantez açarak Kayalı'nın, Berkes'in temel ilgi alanı olarak sosyoloji ve tarihi gördüğünü, bu kapsamda *Türkiye'de Çağdaşlaşma* ve *Türkiye İktisat Tarihi* çalışmalarını temel yapıt olarak zikrettiği eklenmelidir.⁴⁰ Ancak bu çalışmada doğrudan doğruya Türkiye'de sosyoloji ve Garbiyatçılık arasındaki ilişkiye odaklanılması sebebiyle Berkes'in *Türk Düşününde Batı Sorunu* çalışması ekseninde tartışma yürütülmüştür.

1960'larda Yön'de çıkan yazılarını daha sonra kitaplaştıran Niyazi Berkes, 1962-1963 yıllarında yazdığı yazılarını *200 Yıldır Neden Bocalıyoruz* başlığın-

³⁶ Gökalp, *Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak*, 38.

³⁷ İsmail Coşkun, “Niyazi Berkes Üzerine”, *İstanbul University Journal of Sociology* 3, sy 2 (t.y.): 54-55.

³⁸ Niyazi Berkes, *Türk Düşününde Batı Sorunu*, 3. bs (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016), 174.

³⁹ Ayşe Azman, “Niyazi Berkes: Ulusçuluk-Devrimcilik Ekseninde Kemalist Çağdaşlaşma Modelinin İnşası”, *İstanbul University Journal of Sociology* 3, sy 17 (2008): 31.

⁴⁰ Kurtuluş Kayalı, *Türk Düşünce Dünyasında Yol İzleri*, 4. bs (İstanbul: İletişim Yayınları, 2011), 123.

da, diğer yazılarını ise *Baticılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler* başlığı altında bir araya getirmiş; sonra ise bu iki eser *Türk Düşününde Batı Sorunu* başlığı altında tek kitap hâlinde yayımlanmıştır.⁴¹

Türk Düşününde Batı Sorunu’nda 18. yüzyıl kritik bir tarih olarak görülmektedir. Nitekim Berkes’e göre “Türkler, Osmanlı İmparatorluğu dediğimiz siyasal egemenliğin kuvvetini onsekizinci yüzyılın başına kadar devam ettirmişler, fakat bu yüzyılın başında bu kuvvet ilk önemli dış engellerle karşılaşmağa”⁴² başlamıştır. Niyazi Berkes’e göre, o tarihlerde yenileşmeye engel olan üç tip güç vardır: Bunlardan ilki gerici güçler; ikincisi, Türkiye’nin kendisini daima Batı’daki çıkar çatışmalarının tam ortasında bulması; üçüncüsüyse reform çabalarına hazırlıksız olarak girişilmesidir.⁴³ Berkes’e göre Batılılaşma çabası ise hazırlıksız girişilen bir çaba olduğu için yarardan çok zarar getirmiştir; nitekim bu çabada Türkiye daima yalnız başına hareket etmiş, hiçbir Batılı devletin desteğini görmemiş, kısa süreli destekler gördüyse bile, bu durum hiçbir zaman Türkiye’nin lehine gerçekleşmemiş, olsa olsa Batılı devletlerin çıkarına gerçekleşmiştir.⁴⁴ Berkes bu eserinde, Batı sorununa karşı aydınların verdiği tepkileri ise altı kategoride ele almaktadır: Osmanlıcılık; İslâmcılık; Avrupalılaşma; Halkçılık; Türkçülük; Irkçılık, Mukaddesatçılık. Nitekim Berkes nezdinde Türk düşününde en temel problem alanlarından birinin Batı ile ilişkili olarak 18. yüzyılın ilk yarısından başlayarak yaşanan süreç olduğunu söylemek mümkündür. Bu sebeplerden ötürü Berkes’in doğrudan doğruya Garbiyatçılık alanında eser üretme kaygısı gütmemekle birlikte, yine de bilimsel bir disiplin olarak Garbiyatçılık literatürü içerisinde yer alabilecek eserler ürettiği ifade edilebilir.

Bir Düşünce Üslubu Olarak Garbiyatçılık Vurgusu: Alim Arlı

Türk sosyolojisinde Garbiyatçılıkla doğrudan temas içerisinde çalışma kaleme alan sosyologlardan biri Alim Arlı’dır. Arlı “Oryantalizm ve Oksidentalizm Tartışmaları Ekseninde Şerif Mardin” adlı yüksek lisans çalışmasını tamamladıktan sonra söz konusu tezin gözden geçirilmiş, düzenlenmiş ve genişletilmiş hâlini *Oryantalizm-Oksidentalizm ve Şerif Mardin* adıyla kitaplaştırmıştır.

Alim Arlı, Garbiyatçılık söyleminin üçüncü dünya milletçiliğinin izlerini taşıdığını belirtmekte, bu anlamda Batı’nın “emperyalistliği”, “hunharlığı” ve kültürel-teknolojik ilerleme temelli “benzersizliği” vurgularının söz ko-

⁴¹ Berkes, *Türk Düşününde Batı Sorunu*, 7.

⁴² Berkes, 15.

⁴³ Berkes, 21-22.

⁴⁴ Berkes, 25.

nusu söylemin temel eksenini oluşturduğunu ifade etmektedir.⁴⁵ Arlı, söz konusu çalışmasında, oksidentalizm yani Garbiyatçılık ile oryantalizm yani Şarkiyatçılık arasında Şerif Mardin'in konumunu tartışmaya açmakta, bu bağlamda salt Garbiyatçılığı değil, aynı zamanda Şarkiyatçılığı da mercek altına almaktadır.

Edward Said ve Mahmut Mutman'a atıfla oryantalizme ilişkin olarak üçlü sınıflamaya değinen Arlı, bu anlamda oryantalizmin "akademik bir disiplin", "bir düşünce üslubu" ve "tüzel bir kurum" olarak üç görünümünü vurgulamaktadır.⁴⁶ Arlı, oryantalizmin bu üç görünümüne odaklandıktan sonra Garbiyatçılığın yalnız ve yalnız "bir düşünce üslubu"na sahip olduğunu vurgulamaktadır. Bir söylem olarak dışlayıcılık, ötekileştiricilik taşıyabileceği, özcülüğü ise ister istemez içerisinde barındırabileceği belirtilen bu unsurlara karşı eserde eleştirel bir dil hâkim görünmektedir. Netice olarak ise "Şerif Mardin'in oryantalist ve oksidentalist söylem biçimlerinin özcülüklerini belirli bir düzeyde aşan epistemolojik bir yaklaşım"⁴⁷ getirdiği vurgulanmaktadır.

Arlı'ya göre Türk sosyal bilimcilerinin önünde, oryantalist ve oksidentalist perspektiflere alternatif oluşturma imkânı bulunmaktadır: "Sömürgeciliğin doğrudan etkisine maruz kalmamış fakat dolaylı bir ekonomik sömürüyü de yaşamış olan Türk toplumunun bireyleri, oryantalist ve oksidentalist bakışlara alternatif bilinç alanları oluşturabilecek bir tarihsel yapının istisnai konumundan yararlanabilirler. Fakat bu durumun özgüllüğü de, ancak bilinçli bir çabanın eseri olacaktır."⁴⁸ Kısacası, Arlı'nın eserinde Garbiyatçılık, daha ziyade bir düşünce üslubu ve onun yansıması olarak bir tür söylem minvalinde değerlendirilmektedir. Yukarıda da ifade edildiği üzere, Arlı'ya göre Garbiyatçılık ve Şarkiyatçılık arasında simetrik bir ilişkiden ziyade asimetrik bir ilişki mevzubahistir.⁴⁹ Meltem Ahıska ise Arlı'nın bu tespitine katılmakla birlikte Garbiyatçılığı "Batı-dışında nasıl bir iktidar söylemi kurulduğunu anlamak" için bir analiz çerçevesi olarak kullanmaktadır.⁵⁰ Böylece Ahıska "(...) Garbiyatçılığı, Arlı'nın kullanımıyla 'cari' bir bilinç ve duygu durumunun saptanması ve adlandırılması olarak değil, incelemesine bu durumu kaydederek başlayan, Batılı kavramları ve kabulleri bu kayıtla yeniden sorgulayan bir analizin çerçevesi olarak"⁵¹ değerlendirmektedir. Bu sebepten ötürü, Ahıs-

⁴⁵ Arlı, *Oryantalizm-Oksidentalizm ve Şerif Mardin*, 12.

⁴⁶ Arlı, 60-141-88.

⁴⁷ Arlı, 212.

⁴⁸ Arlı, 213-14.

⁴⁹ Arlı, 10.

⁵⁰ Meltem Ahıska, *Radyonun Sihirli Kapısı: Garbiyatçılık ve Politik Öznellik*, 2. bs (İstanbul: Metis Yayınları, 2018), 73.

⁵¹ Ahıska, 74.

ka'nın konuya ilişkin çalışmalarına kısaca odaklanmak, Türk sosyolojisinde Garbiyatçılık hakkındaki tartışmalar düşünüldüğünde elzem görünmektedir.

“İktidar Pratiklerini ve Öznelliği Kuran ve Anlamlandıran Bir Söylemsel Harita” Olarak Garbiyatçılık: Meltem Ahıska

Meltem Ahıska Garbiyatçılıkla ilişkili olarak çok sayıda çalışma gerçekleştirmiştir. Ahıska'nın Garbiyatçılığı bir kavramsal çerçeve olarak kullandığı ilk çalışması, University of London Goldsmiths College'de gerçekleştirdiği “An Occidental Fantasy: Early Turkish Radio and National Identity” adlı doktora tezidir. Söz konusu tez, Ahıska tarafından sonradan gözden geçirilerek Türkçeleştirilmiş ve *Radyonun Sihirli Kapısı: Garbiyatçılık ve Politik Öznelilik* adıyla Metis Yayınları arasında birinci baskısı 2005 yılında, ikinci baskısı ise 2018 yılında yayımlanmıştır. Ahıska, bu çalışmasında, dışarıdan bir teknolojinin (radyonun) Türkiye’de millî söylemin “‘Batı’ ile nasıl ilişkilendiğini, nasıl bir politik öznelilik yarattığını”⁵² tartışmaktadır. Ahıska “Garbiyatçılığı, Batı-dışı sayılan bir alanda modernliği tarihsel olarak belirli bir şekilde temsil etme, başkalarına ve kendine sunma tarzı”⁵³ olarak değerlendirmekte ve “(..) iktidar pratiklerini ve öznelliği hem kuran hem de anlamlandıran bir söylemsel harita olarak”⁵⁴ tanımlamaktadır. Ahıska'nın bu çalışmada “Garbiyatçı fantazi”⁵⁵ olarak adlandırdığı olgu ayrıca önemlidir. Söz konusu kavram, millî ve modern bir hayale referansta bulunmaktadır.⁵⁶ Zira Ahıska'ya göre “Türkiye’deki Garbiyatçı fantazinin belkemiğini, milliyetçi ve modern söylem çerçevesinde tanımlanan ‘halk’taki temel ‘eksikliği’ tespit etmek ve bunu doldurmak ‘arzusu’” oluşturmaktadır.⁵⁷ Ahıska'ya göre “Garbiyatçılık çerçevesinde, milli kimliğin en büyük paradoksu ‘Batı’ya yüklenen anlamın içeriğindedir. Modern bir millilik hayali içinde ‘Batı’ hem içeride hem dışarıdadır; hem aynı olma arzusunu hem de farklı olma görevini imler.”⁵⁸ Ahıska'nın

⁵² Ahıska, *Radyonun Sihirli Kapısı: Garbiyatçılık ve Politik Öznelilik*, 17.

⁵³ Ahıska, 72.

⁵⁴ Ahıska, 74.

⁵⁵ Garbiyatçılık ve sosyoloji arasındaki ilişkiye, müzik sosyolojisi bağlamında değinen Güneş Ayas'ın bir çalışması da yine burada hatırlanabilir. Ayas, Türk müziği genelinde ve arabesk müzik özelinde yürüttüğü tartışmada Meltem Ahıska'nın “garbiyatçı fantezi” ve Arif Dirlik'in “kendini şarkılaştırma” olarak tanımladığı alanı, Bezci ve Çifci'ye atıfla öz-oryantalizm kavramı ile karşılamaktadır. Söz konusu kavram Ayas'ta “fantezi”, Ahıska'da “fantazi” olarak zikredilmektedir. (Güneş Ayas, “Türk Oryantalizminin Arabesk Tartışmalarına Etkisi: Kendini Şarkılaştırma, Garbiyatçı Fantezi ve Arabesk Müzik”, *Rast Müzikoloji Dergisi* 7, sy 2 (2019): 2096, <https://doi.org/10.12975/pp2091-2121>).

⁵⁶ Ahıska, *Radyonun Sihirli Kapısı: Garbiyatçılık ve Politik Öznelilik*, 31.

⁵⁷ Ahıska, 87.

⁵⁸ Ahıska, 46.

bu çalışması, Garbiyatçılık hakkındaki tartışmaları çeşitlendirmenin ötesinde, sosyoloğun diğer çalışmalarındaki tartışmalara da bir zemin aralaması sebebiyle ayrıca önemlidir. Nitekim Ahıska'nın Garbiyatçılıkla ilişkili olarak tek çalışması bu eseri değildir.

Ahıska, "Garbiyatçılık: Türkiye'de Modernliğin Grameri" adlı çalışmasında, Türkiye'nin Doğu ve Batı arasındaki konumuna ilişkin bir tartışma gerçekleştirmekte, farklı ideolojik konum alışlarda da bu olgunun gözlemlendiğini tespit etmekte ve Garbiyatçılığın anlamını kendi bilimsel yaklaşımı çerçevesinde şu şekilde özetlemektedir: "Garbiyatçılık, Batı'nın yarattığı Öteki konumunu sahiplenerek onun sınırları içinde eylemek, ancak bir yandan bu konumun içini layikiyle (ve alkış bekleyerek) doldurmaya çalışırken bu dayatmaya çeşitli taktiklerle direnmektir."⁵⁹ Garbiyatçılıkla ilişkili olarak Türkiye'nin konumunu ise Ahıska şu şekilde vurgulamaktadır: "Tarihsel olarak kendi modernlik gramerini Garbiyatçılık içinde oluşturan Türkiye bu süreçte yalnızlaştırılmış ve bu şekilde öteki Ötekilere karşı olağanlaşan ve kemikleşen bir kayıtsızlığın içine itilmiştir."⁶⁰

Meltem Ahıska, "Occidentalism and Registers of Truth: The Politics of Archives in Turkey" adlı çalışmasında da Garbiyatçılığı, *Radyonun Sihirli Kapısı: Garbiyatçılık ve Politik Öznellik* eserinde olduğu gibi kompleks siyasi özneliği Batı-dışı bağlamlarda ele almaya yatkın bir kavramsallaştırma olarak değerlendirerek,⁶¹ Türkiye'deki arşiv politikalarına odaklanmaktadır. Ahıska söz konusu çalışmasında her ne kadar Garbiyatçı fantaziye dair on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıldan çok sayıda tarihsel olayın örnek olarak gösterilebilecekse de esasen bu fantazinin tarihsel olanı yok saydığını, bu anlamda da aynı anda Batılı ve ulusal olanın ezel ebetliğine vurgu yaptığını belirtmektedir.⁶² Ek olarak Ahıska, Türkiye'de Garbiyatçılığın, toplumdaki heterojenliği reddederek ulusal bir dilin içine hapsedildiğini ve bu anlamda sürekli olarak yeniden üretilen Doğu ve Batı arasındaki kutuplaşmaya hapsedildiğini ifade etmektedir.⁶³

Ahıska başka bir çalışmasında da Garbiyatçılık kavramına başvurmaktadır. 1940'lardaki radyo oyunlarında kadın temsiline odaklandığı "Gender and National Fantasy: Early Turkish Radio Drama" adlı çalışmasında "Türk ulusal fantazisi" (Turkish national fantasy) olarak adlandırdığı unsurun, Doğu ve Batı arasında sürekli müzakereler neticesinde üretildiğini (ve ye-

⁵⁹ Ahıska, "Garbiyatçılık: Türkiye'de Modernliğin Grameri", 1054.

⁶⁰ Ahıska, 1063.

⁶¹ Meltem Ahıska, "Occidentalism and Registers of Truth: The Politics of Archives in Turkey", *New Perspectives on Turkey* 34 (2006): 12, <https://doi.org/10.1017/S0896634600004350>.

⁶² Ahıska, 25.

⁶³ Ahıska, 26.

niden üretildiğini) vurgulamıştır.⁶⁴ Ahıska bu çalışmasında, oryantalist söylemin nesneleştirdiği Doğu'nun salt bir nesne olarak kalmayıp aynı zamanda özneleştiğini, bu minvalde Garbiyatçılığın, oryantalizme tepki verirken özne olma sürecinin de bir ürünü olduğunu ifade etmektedir.⁶⁵ Son olarak Ahıska, söz konusu çalışmasında, 1940'ların radyo oyunlarının, temsil ettiği kadınlardan ziyade, temsili üretenler hakkında bilgi verdiğini, bu anlamda Garbiyatçılık çerçevesi bağlamında ulusal elitin öznelliğini meydana getiren dinamiklere ulaştığını belirtmektedir.⁶⁶ Sosyoloğun *Radyonun Sihirli Kapısı: Garbiyatçılık ve Politik Öznellik* adlı çalışmasından konuyla doğrudan doğruya bağlantılı olan bir kesit, bu konuya dair fikirlerini özetleyici mahiyettedir: "(...) radyo, kadınları birer özne olarak dile getirmekten, onları kendi dertleriyle ilgili konuşturmaktan kaçındı, ve bunun yerine kadınların aile içindeki konumlarına hitap eden konuşmalar yayınladı. Öte yandan dış dünyaya açılan modern pencerenin bir parçası olarak kadınları radyoda sunucu olarak çalıştırdı ve onlara 'milletin sesi'nde bir yer açtı."⁶⁷

Kısacası Ahıska'nın Garbiyatçılığı yeni bir biçimde anlamlandırdığını, bu anlamda da söz konusu kavramı bir disiplin yahut bir düşünce tarzı olarak değil, yukarıda da ifade edildiği üzere iktidar pratiklerini kuran ve bir bakıma yeniden üreten bir alan olarak değerlendirdiğini söylemek mümkündür: "Meltem Ahıska'ya göre Garbiyatçılık, belirli birtakım fikirlerle özdeşleştirilebilecek bir bakış açısı ya da dünya görüşü değildir, belirli birtakım tekniklerin kullanımını da içeren iktidar kurucu pratiklerin alanıdır."⁶⁸

Öte yandan literatür içerisinde disiplinel yanı hemen hiç vurgulanmayan Garbiyatçılığın özerk bir bilimsel alan olarak varlık kazanmasına yönelik çabalara da Türk sosyolojisi içerisinde rastlanabilmektedir. Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan'ın çalışmaları, bu konuda akla gelen ilk örneklerden biri olma özelliğini göstermektedir.

Garbiyatçılığın Özerk Bir Disiplin Olarak İnşası:

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan

Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, Garbiyatçılık ve sosyoloji arasındaki ilişkiye hem ayrı ayrı hem de ortak çalışmalarında değinmişler, ek olarak Gar-

⁶⁴ Meltem Ahıska, "Gender and National Fantasy: Early Turkish Radio Drama", *New Perspectives on Turkey* 22 (2000): 26, <https://doi.org/10.1017/S0896634600003265>.

⁶⁵ Ahıska, 26-27.

⁶⁶ Ahıska, 56.

⁶⁷ Ahıska, *Radyonun Sihirli Kapısı: Garbiyatçılık ve Politik Öznellik*, 147.

⁶⁸ Saygın, 20. *Yüzyıl Türk Düşüncesinde Garbiyatçılık*, 29-30.

biyatçılığın disiplinel inşası için bir dergi de hazırlamışlardır.⁶⁹ Söz konusu dergi, özellikle adı geçen sosyologların Garbiyatçılık ve sosyoloji alanları arasındaki ilişkiye dair fikirlerinin doğrudan gözlemlenebileceği bir alan olarak önemli görülmektedir. Dergi aynı zamanda Eğribel ve Özcan'ın Garbiyatçılığı nasıl tanımlayıp anlamlandırdıkları noktalarında da açıklayıcıdır. Eğribel ve Özcan, derginin adını niçin "Garbiyat" olarak belirlediklerine ilişkin şu ifadeleri kullanmaktadırlar: "Garbiyat, Batı uygarlığına ilişkin Doğuluların algılama biçimlerini, tavrını, farklılığını ve ilişkisinin yönünü, kısaca 'Batı bilgisi'ni ifade ediyor. (...) Garbiyat sadece dergi adı değil, kendi konu ve sorunları olan, sistemleştirmek istediğimiz bilimsel bir disiplini belirtmektedir." Ek olarak Eğribel ve Özcan, Doğu-Batı çatışması yaklaşımı gereğince Batı'nın kendileri için temel konularından biri olduğunu vurgulamaktadırlar.⁷⁰ Bu bağlamda Garbiyatçılığın iki sosyolog için zoraki değil, zorunlu bir ilgi alanı olarak kendini gösterdiğini söylemek mümkündür.

Eğribel ve Özcan, söz konusu dergiye giriş mahiyetinde kaleme aldıkları "Garbiyat Dergisi ve Disiplini İçin Giriş: Niçin ve Nasıl Bir Garbiyat?" adlı çalışmalarında, sosyoloji ve Garbiyat arasındaki ilişkiden şu şekilde söz etmektedirler: "Sosyoloji de elbette çıkış koşulları itibarıyla Batı kimliğinin tanımlanması ve sorunları ile ilgilenmiştir. Bu bakımdan sosyoloji ile Garbiyat arasında bir ilişkiden söz edilse bile bir özdeşleşme söz konusu değildir."⁷¹

Ertan Eğribel, "Garbiyatı Bir Bilim Olarak Kurmanın Gereği ve Zorlukları Üzerine" adlı çalışmasında ise Garbiyatçılığı Şarkiyatçılığın birebir zıttı olarak değil, daha ziyade kendine özgü tarafları olan bir bilimsel disiplin olarak inşa etmenin gerekliliği üzerinde durmaktadır.⁷² Eğribel, bu konuda, Doğu uygarlıklarının ve Türkiye'nin öncü bir rol üstlenebilecek bir konuma sahip olduğunu vurgulamaktadır: "Mesele hiçbir tarafı reddetmeden veya tarafların bilgi, birikim ve deneylerini dışlamadan, horlamadan ortak bir açıklamaya ve çözüme ulaşmaktır. Batı'da oryantalizm bu yönde umut verici bir çaba ve bütünlük kuramamıştır. Buna karşılık Doğu uygarlıkları ve Türkiye mevcut ilişkiler dengesini tartışarak, geçmiş tarihi birikiminden de yararlanarak garbiyat konusunda Batı bilgi, birikimini ve deneyimlerini kapsayan, sınırlılıklarını aşan bir kuramsal çerçeve oluşturabilecek konumdadır."⁷³

⁶⁹ *Garbiyat* adıyla 2015 yılında bilim dergisi olarak yayımlanmıştır.

⁷⁰ Eğribel ve Özcan, "Garbiyat Dergisi ve Disiplini İçin Giriş: Niçin ve Nasıl Bir Garbiyat?", 7.

⁷¹ Eğribel ve Özcan, 19.

⁷² Ertan Eğribel, "Garbiyatı Bir Bilim Olarak Kurmanın Gereği ve Zorlukları Üzerine", *Garbiyat*, sy 1 (2015): 28-38.

⁷³ Eğribel, 38.

Yine Eğribel, “Bilim ve Toplum Örgütlenmesinin Bütünlüğü İlkesi Temelinde Garbiyat ve Bilim Ahlakı Üzerine Kılavuz” adlı çalışmasında, Garbiyatçılığı bir bilimsel disiplin olarak inşa etme çalışması esnasında, kendi bilimsel tutum ve yaklaşımını da şu şekilde vurgulamaktadır: “(...) tek ölçütümüz, tek sorumluluğumuz kendi toplumumuz, kendi toplum çıkarımızdır. Garbiyat dergisi ve disiplinin de temel ölçütü budur.”⁷⁴

Ertan Eğribel’in bir başka çalışmasında, “Sosyoloji ve Garbiyatçılık: Ahmet Rıza Bey ve Batı Medeniyeti”nde ise iki disiplin-alan arasındaki ilişkiye Ahmed Rıza Bey üzerinden bir tartışma ile açıklama getirilmektedir. Eğribel’e göre sosyolojinin Garbiyatçılıkla ilişkisi şu şekilde vücut bulmuştur: “(...) Türkiye’de sosyoloji başlangıçta garbiyatçılığın rolünü üstlenmiştir. Giderek sosyoloji Batı uygarlığının övgüsü ve tanıtımı olarak kalınca bu övgünün dışına çıkacak yeni bir disiplinin (garbiyatçılığın) geliştirilmesi gerekmiştir.”⁷⁵ Eğribel bu çalışmasında Ahmed Rıza Bey’in yukarıda tartışılan eserini, “garbiyatçılık alanında yazılmış öncü eserlerden biri” olarak anmakta ve bu çalışmanın Batı’yı Batı’ya tanıtan bir eser olmasının da ayrıca önemli olduğunu vurgulamaktadır.⁷⁶

Ufuk Özcan ve Birgül Koçak Oksev ise çalışmanın giriş bölümünde de değinildiği üzere “Seçilmiş Garbiyat Literatürü” adlı çalışmalarında Garbiyatçılığın temel özelliklerini tartıştıktan sonra “İslam Dünyası ve Garbiyat”, “Türkiye’de Garbiyat Literatürü”, “Postkolonyal Literatür/Maduniyet Çalışmaları/Avrupa-merkezcilik Eleştirileri” başlıklarında Garbiyatçılık literatürü kapsamındaki temel çalışmaları derlemişlerdir.⁷⁷ Özcan ve Koçak Oksev’in derledikleri eserler bağlamında iki isme (Baykan Sezer ve Kemal Tahir) diğerlerinden daha fazla önem atfedildiği de bu noktada hatırlanabilir. Nitekim onlara göre “(...) Türkiye’de Batı karşısındaki gerçekçi ve soğukkanlı tutumun en rafine örnekleri Kemal Tahir ve Baykan Sezer’in çalışmalarında somutlaşır.”⁷⁸

Eğribel ve Özcan, Türk düşününde Garbiyat literatürünün ve anlayışının Batı Garbiyatçılığından farklı olması gerektiğini ise şu şekilde özetlemektedirler: “(...) Batı garbiyatçılığı öncelikle Batı üstünlüğünün tartışılmazlığına dayalıdır. Kısacası Batı merkezcidir ve dışlayıcıdır.”⁷⁹ Bu anlamda Eğribel

⁷⁴ Eğribel, “Bilim ve Toplum Örgütlenmesinin Bütünlüğü İlkesi Temelinde Garbiyat ve Bilim Ahlakı Üzerine Kılavuz”, 52.

⁷⁵ Eğribel, “Sosyoloji ve Garbiyatçılık: Ahmet Rıza Bey ve Batı Medeniyeti”, 28.

⁷⁶ Eğribel, 32.

⁷⁷ Özcan ve Koçak Oksev, “Seçilmiş Garbiyat Literatürü”.

⁷⁸ Özcan ve Koçak Oksev, 78.

⁷⁹ Eğribel ve Özcan, “Garbiyat Dergisi ve Disiplini İçin Giriş: Niçin ve Nasıl Bir Garbiyat?”, 20.

ve Özcan'ın Garbiyatçılıkla sosyolojiye dair yorumlarında, iki disiplin-alan arasındaki ilişkiye doğrudan değindikleri, dahası Garbiyatçılığı özerk bir disiplin hüviyeti ile inşa etmenin gerekliliği hususu ön plana çıkmaktadır. Bu vurguyu en çok da iki sosyoloğun şu ifadelerinden gözlemlemek mümkün olsa gerektir: "Garbiyat dergisi övgü ve sövgü darlığına düşmeden konusunu bilim düzeyinde temellendirme çabası içinde olacaktır. Batı'yı ve kendi kimliğimizi mutlaklaştırma çabası içinde olmadığımız için garbiyatı din-ideoloji düzeyinde mutlak açıklamalar biçiminde temellendirme yaklaşımı da bizden uzak durmaktadır."⁸⁰ Özetle Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan'ın Türk sosyolojisi içerisinde Garbiyatçılığın disiplinel inşası için çalışmalar üreten sosyologlardan olduğunu söylemek mümkündür.

Tartışma ve Sonuç: Garbiyatçılık Sosyolojiye Ne Kazandırabilir yahut Ne Kaybettirebilir?

Türk sosyologlarının Garbiyatçılık alanında tek tip bir düşünceye dâhil olmadıkları görülmektedir. Kavram tek olsa da kavrama atfedilen anlamın çeşitliliği, sosyologların Garbiyatçılık karşısında aldıkları konumu da farklılaştırabilmektedir.

Bu kapsamda çalışma çerçevesince, Garbiyatçılığa doğrudan değinmeyen ancak yine de çalışmaları hem Garbiyatçılık hem de sosyoloji literatürü içerisinde yer alan Ahmed Rıza Bey, Ziya Gökalp, Niyazi Berkes gibi isimlere; doğrudan doğruya Garbiyatçılık kavramı ile ilişkili olarak çalışmalar üretmiş Meltem Ahıska, Alim Arlı gibi sosyologlara ve Garbiyatçılığın disiplinel inşası yönünde eserler üretmiş ve Türk sosyolojisi ile Garbiyatçılığın temaslarına-ayrımına direkt değinen Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan gibi sosyologlara odaklanılmıştır. Çalışmaları inceleme kapsamına dâhil edilen sosyologlardan hemen hiçbirinin ise Garbiyatçılığa eş değer bir anlam atfetmediği, bir başka ifadeyle söz konusu kavramı bir başka sosyologla aynı anlama gelecek şekilde kullanmadığı söylenebilir. Örnek olarak Meltem Ahıska Garbiyatçılığı bir ideoloji yahut bir söylem olarak görmediğinin altını çizmiş; söz konusu kavramı daha ziyade Türkiye'nin bazı problem alanlarını, örnek olarak modernleşme sürecini açımlayacak bir kavramsal çerçeve olarak inşa etmiştir. Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan'ın yaklaşımları ise Garbiyatçılığı daha ziyade bir disiplin olarak değerlendirmek ve dahası Garbiyatçılığın disiplinel inşası için elzem olan unsurları tespit etmek yönünde olmuştur. Bu anlamda Türk sosyolojisinde Garbiyatçılığa ilişkin yaklaşımlarda sosyologlar arasında bir ortaklıktan ziyade ayrımın görüldüğü söylenebilir.

⁸⁰ Eğribel ve Özcan, 26.

Sosyoloji ve Garbiyatçılık arasındaki ilişkiye dair tartışmanın farklı isim ve eserler üzerinden çeşitlendirilebileceği de (çalışma çerçevesince atıfta bulunulmuş eserler göz önünde bulundurulduğunda) bir gerçektir. Örnek olarak Alkım Saygın'ın yukarıda zikredilen eserinde Said Halim Paşa, Nurettin Topçu ve Cemil Meriç gibi formasyonel bağlamda sosyolog olmayan ancak gene de bugün Türk sosyologları içerisinde anılan isimlere dayalı olarak yürüttüğü tartışma hatırlanabilir.

Tartışmalar ışığında esas sorulması gereken soru şu şekilde ifade edilebilir: Hâlihazırda birçok alt dala ayrılan ve her bir alt dalında her geçen gün takip edilmesi daha da güçleşen bir literatürü olan bir bilim dalının farklı bir disiplin yahut alandan (bu çalışmanın bağlamı çerçevesince Garbiyatçılıktan) ne gibi kazanımları olabilir?

Sosyolojinin özerk bir disiplin hüviyetiyle çıkış koşulları itibarıyla Batı merkezliliği, ister istemez Batı'yı bilip tanımayı bir zorunluluk hâlinde beraberinde getirmektedir. Batı sosyal teorisiyle sınırlı kalmadan, Batı hakkındaki literatürü takip etmek, dahası, söz konusu icrayı disiplinel bir saikle yerine getirmek önemli görülmektedir. Bu anlamda, Eğribel ve Özcan'ın anlamlandırdıkları türden Garbiyatçılığın, bir başka ifadeyle bilimsel bir disiplin olarak Garbiyatçılığın bilimsel gelişmeye katkı sağlayacağı ifade edilebilir. Bu tür bir Garbiyatçılık, Cemil Meriç'in "Ne Batı'yı tanıyoruz, ne Doğu'yu. En az tanıdığımız ise, kendimiziz."⁸¹ cümlesindeki hayıflanmanın en azından bir tarafını ekarte etmeyi sağlayabilir. Dolayısıyla Batı'yı tanımak, bilmek, aynı zamanda Türk toplumunun Batılılaşma serüvenini de daha nitelikli bir biçimde değerlendirmeyi beraberinde getirebilir.

İlber Ortaylı'nın Garbiyatçılık özelinde sarf ettiği sözler, konunun anlaşılması bağlamında burada hatırlanabilir: "Kısacası Batılılar oryantalistik [oryantalistlik], yani şarkiyatçılık yapmaktadırlar. Oysa biz oksidentalistik [oksidentalistik], yani garbiyatçılık yapamamaktayız ve bilim yapamadığımız ölçüde de bu dünyayı tanıyamayız. Batı'yı tanımak için oksidantalist olmamız gerekir. Oksidantalistler yetiştiremiyoruz. Biz sadece tercüman yetiştiriyoruz ve bu şartlarda o tercümanların da çok iyi olması mümkün değildir. Zaten dünyadaki en berbat tercüme edebiyatı da Türkiye'dedir; bu şekilde dünyaya açılmayız."⁸² Bu anlamda, Ortaylı'nın fikirlerinden hareketle, bir tür bilimsel disiplin olarak Garbiyatçılığın Türk sosyolojisinin dünyaya açılmasında da katkısı olacağı ifade edilebilir.

Diğer yandan bir tür kavramsal teçhizat olarak Garbiyatçılıktan yararlanmanın Türkiye'nin kimi problem alanlarının açıklanmasında katkı sağla-

⁸¹ Meriç, *Kültürden İrfana*, 34.

⁸² Ortaylı, *Avrupa ve biz*, 232.

bileceği de Ahıska'nın çalışmalarından gözlemlenmiştir. Bu anlamda, disiplin olarak olmasa da kavram olarak Garbiyatçılığın yeni tartışmalara zemin hazırlayabileceği, kimi problem alanlarını anlamaya imkân sağlayabileceği de ifade edilebilir. Bu minvalde sosyolojinin Garbiyatçılıkla ilişki içerisinde düşünülmesi, genel mahiyetiyle Türk düşününde de yeni tartışma ve çalışmaların fitilini ateşleyebilir.

Ek olarak söz konusu iki disiplin ve alanın birbirleri ile temasları, aynı zamanda sosyolojinin farklı disiplin ve alanlarla temasları üzerine düşünmeyi ve sorgulamayı da beraberinde getirebilir. Örneğin Ufuk Özcan ve Birgül Koçak Oksev, "Seçilmiş Garbiyat Literatürü" adlı çalışmalarındaki "Türkiye'de Garbiyat Literatürü" bölümünde, Halide Edip Adıvar'ın çalışmalarından, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun romanlarından, Sezai Karakoç'un çalışmalarından, Necip Fazıl Kısakürek'in tiyatro ve yazılarından, Peyami Safa'nın roman ve çalışmalarından eserlere de yer vermişlerdir.⁸³ Dolayısıyla, Türk düşününde Garbiyatçılık alanındaki tartışmalar, aynı zamanda Garbiyatçılık, edebiyat ve sosyoloji arasındaki ilişki üzerine de düşünmeyi beraberinde getirebilir. Söz konusu alanlar da sosyologlara Türk toplumunu anlama noktalarında önemli imkânlar sunabilir. Zira Garbiyatçılık literatürü bağlamında en fazla değinilen alan da edebiyat olarak dikkat çekmektedir. Ertan Eğribel bu durumu şu şekilde özetlemektedir: "Türkiye'de garbiyat literatürünün en fazla görünür olduğu alanın edebiyat olması şaşırtıcı olmamalıdır. Yenileşme döneminde vatan, millet, hars, halk vb. davası güden Osmanlı aydınları bile Batı düşüncesinden ve edebiyatından derinden etkilenmişler, buna karşılık geleceğe (Divan edebiyatı, kadim siyaset geleneği vb.) sırtlarını dönmüşlerdir."⁸⁴

Garbiyatçılık alanındaki literatüre vâkıf olmanın da başlı başına bilimsel üretim noktasında Türk sosyologlarına katkı sağlayacağı da bu noktada eklenebilir. Batı'da, Doğu hakkındaki eserlere dair gelişkin kütüphanelerin varlığı da bu noktada dikkat çekmektedir. Bir dönemin bilim ve düşün literatürünün merkezlerinden olan Sahaflar Çarşısı'ndan Batı'daki kütüphanelere götürülen kitaplar, Batı'nın Doğu bilgisine ne denli kıymet verdiğinin de bir göstergesi olarak okunabilir.⁸⁵ Benzer bir kütüphanenin (yahut en azından

⁸³ Eğribel, "Bilim ve Toplum Örgütlenmesinin Bütünlüğü İlkesi Temelinde Garbiyat ve Bilim Ahlakı Üzerine Kılavuz", 85-96.

⁸⁴ Eğribel, 77.

⁸⁵ Öte yandan kimi kaynaklar da yine sahaflar sayesinde korunabilmiştir. Arslan Kaynardağ, "hakiki bir sahaf"ın bu noktadaki hassasiyetini ve diğer ülkelerden Türkiye'de yayınlara yönelik ilgiyi şu şekilde özetlemektedir: "Devlet adamlarının bile evrakı buradan geçer. Hakiki bir sahaf kendi kültürü, vatanseverliği ve tecrübesiyle bu gibi yazılı eşyanın, vesikanın değerlendirilmesine, lâıyık olan yere gitmesine vasıta olur. Bu nevi kitapların, vesikaların alıcısı çoktur. Avrupa, Amerika şarkiyatçıları dikkatle sahafları takip ederler. Umulmadık kadar çok para da verirler. İşte sahaf bu gibi fazla paralara tamah etmez! Eserin memlekette

bir kitaplığın) Türkiye’de kurulmasının da bu anlamda salt Garbiyatçılığa değil, tıpkı Batı’da olduğu gibi tarih ve sosyoloji başta olmak üzere diğer disiplinlere de katkı sağlayacağı düşünülebilir.

Bir söylem olarak Garbiyatçılığın, özellikle de olumsuz bir anlama sahip bir söylem olarak düşünüldüğünde ise, bilimsel gelişmeye zarar verebileceği de eklenebilir. Alim Arlı’nın çalışmasında dikkat çektiği türden bir Garbiyatçılığın, bu anlamda sosyolojiye kazanım sağlayamayacağı, dahası kaybettirebileceği de söylenebilir. Nitekim Arlı da bu tür bir Garbiyatçılığın yol açabileceği tehlikeye dikkat çekmiş, Şerif Mardin’i ise olumsuz mahiyette bir söylem olarak Garbiyatçılıkla arasına mesafe koyabildiği için olumlu mahiyette eleştirmiştir. Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan’ın çalışmalarında da bu tür bir Garbiyatçılığın (bir söylem olarak Batı’yı tanımadan düşmanca hedef gösteren Garbiyatçılığın) tehlikelerine dikkat çekilmiş, bu sebepten ötürü bilimsel bir disiplin olarak Garbiyatçılığın inşa edilmesinin önemi ve gerekliliğine vurgu yapılmıştır.

Bütün gelişmelere ve yukarıda kısaca değerlendirilen sosyologların çalışmalarına rağmen Türk sosyolojisi özelinde Garbiyatçılık alanında gelişkin bir literatürün var olduğunu söyleyebilmek yine de güç görünmektedir. Bu noktada belki Alman Şarkiyatçı Rudi Paret’in, “Batı araştırmaları” ve “Garbiyat araştırmaları” adlarıyla Türkiye’de enstitülerin kurulmasının gerekliliğine dair yaptığı vurgu hatırlanabilir.⁸⁶ Öte yandan, Güney Çeğin’in, Cemil Meriç’e dair yapılan yorumların ya olumlama ya da sorgusuz sualsiz olumsuzlama minvalinde olduğunu ifade ettikten sonra, bu iki türden yorumlama eğilimine karşı olarak Türk düşünce dünyasına dair bir enstitünün inşa edilmesinin gerekliliği üzerine yaptığı vurgu da bu noktada hatırlanabilir: “Eğer ülkemizde her iki yorumlama/ifadelendirme (teslimiyetçi bir olumlama ve afaki bir olumsuzlama) tarzının sakıncalarını içeren bilimsel bir prosedürün zorunlu kılındığı bir entelektüel alan kurulmuş olsaydı bu sorun kendiliğinden çözülür müydü? Bu soru bizi bir başka soruya daha götürür: Türk düşünce dünyamızın düşünsel haritasını çıkaracak bir enstitü inşa edilmeden bu skolastik etiketlemelerden kurtulmak mümkün müdür? Doğrusu şimdilik bu pek de mümkün görünmüyor.”⁸⁷ Bu türden enstitülerin kurulup

kılması için bu nevi eserlerin kütüphanelere hediye edildiği de olmuştur.” (Neriman Hikmet, “Modern Sahaf Memleket Kültürünün Bekçisidir”: Felsefe Tahsil Eden Elif Kütüphanesinin Genç Sahibi Arslan Kaynardağ İle Bir Konuşma”, içinde *Türkiye’de Kitap Koleksiyonerleri ve Sahaflar*, der. Rıfat N. Bali, 1. bs, c. 2 (İstanbul: Libra Kitap, 2020), 79).

⁸⁶ Özcan Hıdır, “Oksidentalizm versus Orientalizm”, *Eskiye*, sy 8 (2008): 35.

⁸⁷ Güney Çeğin, “Metinler Arası Odağında Cemil Meriç’te Doğu-Batı Sorununa Kısa Bir Bakış”, içinde *Cemil Meriç*, ed. Murat Yılmaz, 3. bs (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2010), 104.

kurulmayacağı hâlâ belirsizliğini korusa da⁸⁸ gerek Türk sosyolojisi üzerine gerekse de Garbiyatçılık literatürü ekseninde yürütülen okumaların, hem iki disiplin ve alanın kendilerine hem de birbirleriyle ilişkilerine katkı sunacağını söylemek (yukarıda zikredilen tehlikeler ekarte edildiği takdirde) mümkün görünmektedir. Enstitü minvalinde kurumsallaşmalar gerçekleşene dek ise vazife, yine geçmişte olduğu gibi tek tek sosyologlara ve Türk düşün insanlarına düşüyor görünmektedir.

Kaynakça

- Ahıska, Meltem. "Garbiyatçılık: Türkiye'de Modernliğin Grameri". İçinde *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce: Dönemler ve Zihniyetler*, editör Ömer Laçiner, 1. bs, 9:1039-65. İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.
- Ahıska, Meltem.. "Gender and National Fantasy: Early Turkish Radio Drama". *New Perspectives on Turkey* 22 (2000): 25-60. <https://doi.org/10.1017/S0896634600003265>.
- Ahıska, Meltem.. "Occidentalism and Registers of Truth: The Politics of Archives in Turkey". *New Perspectives on Turkey* 34 (2006): 9-29. <https://doi.org/10.1017/S0896634600004350>.
- Ahıska, Meltem.. *Radyonun Sihirli Kapısı: Garbiyatçılık ve Politik Öznellik*. 2. bs. İstanbul: Metis Yayınları, 2018.
- Ahmet Rızâ Bey. *Batının Politik Ahlâksızlığı: Batı'nın Doğu Politikasının Ahlâki İflası*. Çeviren Ergun Göze. 1. bs. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2004.
- Arlı, Alim. *Oryantalizm-Oksidentalizm ve Şerif Mardin*. 2. bs. İstanbul: Küre Yayınları, 2009.
- Ayas, Güneş. "Türk Oryantalizminin Arabesk Tartışmalarına Etkisi: Kendini Şarklılaştırma, Garbiyatçı Fantezi ve Arabesk Müzik". *Rast Müzikoloji Dergisi* 7, sy 2 (2019): 2091-2121. <https://doi.org/10.12975/pp2091-2121>.
- Azman, Ayşe. "Niyazi Berkes: Ulusçuluk-Devrimcilik Ekseninde Kemalist Çağdaşlaşma Modelinin İnşası". *İstanbul University Journal of Sociology* 3, sy 17 (2008): 31-47.
- Berkes, Niyazi. *Türk Düşününde Batı Sorunu*. 3. bs. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016.
- Buruma, Ian, ve Avishai Margalit. *Garbiyatçılık: Düşmanlarının Gözünde Batı*. Çeviren Güven Turan. 2. bs. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2022.
- Coşkun, İsmail. "Niyazi Berkes Üzerine". *İstanbul University Journal of Sociology* 3, sy 2 (t.y.): 49-86.
- Çeğin, Güney. "Metinler Arasılık Odağında Cemil Meriç'te Doğu-Batı Sorununa Kısa Bir Bakış". İçinde *Cemil Meriç*, editör Murat Yılmaz, 3. bs, 104-13. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2010.
- Eğribel, Ertan. "Bilim ve Toplum Örgütlenmesinin Bütünlüğü İlkesi Temelinde Garbiyat ve Bilim Ahlakı Üzerine Kılavuz". *Garbiyat*, sy 1 (2015): 39-52.
- Eğribel, Ertan.. "Garbiyatı Bir Bilim Olarak Kurmanın Gereği ve Zorlukları Üzerine". *Garbiyat*, sy 1 (2015): 28-38.
- Eğribel, Ertan.. "Sosyoloji ve Garbiyatçılık: Ahmet Rıza Bey ve Batı Medeniyeti". İçinde *Türk Sosyologları ve Eserleri II: Genel Eğilimler ve Kurumsallaşma*, editör Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, 1. bs, 2:28-38. Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 20. İstanbul: Kitabevi, 2010.

⁸⁸ Yine de, İstanbul Aydın Üniversitesi bünyesinde faaliyet gösteren "Batı (Garbiyat) Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi" gibi istisnai örneklerin mevcut olduğu bu noktada hatırlanabilir.

- Eğribel, Ertan.. “Türk Sosyolojisinin Birden Fazla Başlangıcı ve Kurumsallaşması Olarak Yeni Bir Öneri: Encümen-i Daniş-Tercüme Odası, Cevdet Paşa ve A. Comte’un Mektubu”. İçinde *Türkiye’de Sosyoloji: Üniversitede 101. Yıl*, editör Ertan Eğribel, Ufuk Özcan, H. Bayram Kaçmazoğlu, ve Sezgin Kızılçelik, 37-54. Sosyoloji Yıllığı Kitap Dizisi 24. İstanbul: Doğu Kitabevi, 2016.
- Eğribel, Ertan, ve Ufuk Özcan. “Garbiyat Dergisi ve Disiplini İçin Giriş: Niçin ve Nasıl Bir Garbiyat?” *Garbiyat*, sy 1 (2015): 7-27.
- Gökalp, Ziya. *Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak*. 5. bs. Ötüken Neşriyat, 2018.
- Hıdır, Özcan. “Oksidentalizm versus Orientalizm”. *Eskiye*, sy 8 (2008): 34-41.
- Hikmet, Neriman. ““Modern Sahaf Memleket Kültürünün Bekçisidir’: Felsefe Tahsil Eden Elif Kütüphanesinin Genç Sahibi Arslan Kaynardağ ile Bir Konuşma”. İçinde *Türkiye’de Kitap Koleksiyonerleri ve Sahaflar*, derleyen Rıfat N. Bali, 1. bs, 2:78-82. İstanbul: Libra Kitap, 2020.
- Kayalı, Kurtuluş. *Türk Düşünce Dünyasında Yol İzleri*. 4. bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 2011.
- Koçak Oksev, Birgül. “Garbiyatçılığın Kaynakları Üzerine Bir Değerlendirme -I”. *Garbiyat*, sy 1 (2015): 55-74.
- Lindstrom, Lamont. “Cargoism and Occidentalism”. İçinde *Occidentalism: Images of the West*, editör James G. Carrier. Oxford : New York: Clarendon Press ; Oxford University Press, 2003.
- Meriç, Cemil. *Jurnal*. 22. bs. C. 2. 2 c. İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.
- Meriç, Cemil.. *Kültürden İrfana*. 4. bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.
- Metin, Abdullah. “Bilimsellik, Karşı Söylem ve Düşünce Tarzı Bağlamında Oksidentalizm”. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, 2011. <https://avesis.gazi.edu.tr/yonetilen-tez/7956086f-d201-47fb-9c31-b0d85852f3ab/bilimsellik-karsi-soylem-ve-dusunce-tarzi-baglaminda-oksidentalizm>.
- “Occidental”. İçinde *Dictionnaire de l’Académie Française*, 1694. <https://www.dictionnaire-academie.fr/article/A1O0020-01>.
- “Occidentalisme”. İçinde *Dictionnaire de l’Académie Française*, t.y. <https://www.dictionnaire-academie.fr/article/A9O0122>.
- “Orientalisme”. İçinde *Dictionnaire de l’Académie Française*, 1935. <https://www.dictionnaire-academie.fr/article/A8O0497>.
- Ortaylı, İlber. *Avrupa ve Biz*. 9. bs. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013.
- Özcan, Ufuk. İçinde *Türkiye’de Sosyolojinin Yüz Yıllık Birikimi*, editör Erkan Çav ve Elif S. Genç, 1. bs, 418-47. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2020.
- Özcan, Ufuk, ve Birgül Koçak Oksev. “Seçilmiş Garbiyat Literatürü”. *Garbiyat*, sy 1 (2015): 75-104.
- Özçelik, T. Gökhan. *Oksidentalizm: Doğu Topluluklarında Modernizme Ulaşan Mecburi İstikamet*. 1. bs. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2017.
- Saygın, Alkım. 20. *Yüzyıl Türk Düşüncesinde Garbiyatçılık*. 1. bs. İstanbul: Açılımkitap, 2017.
- Skeat, Walter William. *An Etymological Dictionary of the English Language*. 1. bs. London: Oxford University Press, 1888.